

MULTIMEDIALI VOSITALAR YORDAMIDA JAHON ADABIYOTI ASARLARINI QIYOSIY-BADIIY TAHLIL QILISH METODIKASI (YUQORI SINFLAR KESIMIDA)

Bunyodova Parizodabonu Bunyod qizi

Urganch davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20637430>

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumta'lim maktablarining yuqori sinflarida jahon adabiyoti namunalari multimedial vositalar yordamida qiyosiy-badiiy tahlil qilishning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Maqolada AKT imkoniyatlaridan foydalangan holda o'quvchilarning tanqidiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish usullari, olimlarning bu boradagi qarashlari hamda dars jarayonidan aniq amaliy misollar keltirilgan.

Kalit so'zlar: multimedial vositalar, jahon adabiyoti, qiyosiy tahlil, yuqori sinf o'quvchilari, badiiy matn, vizualizatsiya, metodika.

Аннотация. В данной статье освещаются педагогические и методические основы сравнительно-художественного анализа произведений мировой литературы с использованием мультимедийных средств в старших классах общеобразовательных школ. В статье рассматриваются методы развития критического и самостоятельного мышления учащихся с использованием возможностей ИКТ, взгляды ученых в этой области, а также приводятся конкретные практические примеры из учебного процесса.

Ключевые слова: мультимедийные средства, мировая литература, сравнительный анализ, учащиеся старших классов, художественный текст, визуализация, методика.

Abstract. This article outlines the pedagogical and methodical foundations of comparative-literary analysis of world literature masterpieces using multimedia tools in the upper grades of secondary schools. It explores methods for developing students' critical and independent thinking skills by leveraging Information and Communication Technology (ICT) capabilities, presents scholarly perspectives in this domain, and provides concrete practical examples from the classroom experience.

Keywords: multimedia tools, world literature, comparative analysis, upper-grade students, literary text, visualization, methodology]

KIRISH

Bugungi shiddatli axborot asrida yuqori sinf o'quvchilarining kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish va ularda jahon adabiyotiga bo'lgan qiziqishni orttirish faqatgina an'anaviy ma'ruza darslari bilan cheklanib qolmaslikni talab etadi. Yuqori sinf o'quvchilari o'zining psixologik tabiati va intellektual salohiyatiga ko'ra, voqelikni chuqurroq anglashga, voqea-hodisalarni solishtirishga moyil bo'ladilar. Aynan shu bosqichda jahon adabiyoti asarlarini multimedial vositalar (audio, video, mental xaritalar, film-adaptatsiyalar) orqali qiyosiy-badiiy tahlil etish dars samaradorligini kafolatlovchi eng muhim omillardan biridir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Adabiyot darslarida qiyosiy tahlil va uning metodik ahamiyati haqida gap ketganda, atoqli adabiyotshunos va pedagog olim Qozoqboy Yo'ldoshev shunday yozadi: «O'quvchi badiiy asarni shunchaki o'qib chiqishi kamlik qiladi. Undagi obrazlar va g'oyalarni boshqa milliy yoki jahon adabiyoti namunalari bilan solishtirgandagina haqiqiy badiiy idrok shakllanadi». Bu fikr qiyosiy tahlilning o'quvchi tafakkurini kengaytirishdagi o'rnini ko'rsatadi. Zamondosh pedagog olim S.Matchonov darslarda yangi axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish masalasiga to'xtalib,

quyidagicha ta'kidlaydi: «Multimediya texnologiyalari adabiyot darslarida quruq matni jonlantiradi, talabalarda badiiy asar muhitini vizual his qilish imkonini yaratadi» [2:115]. Rossiyalik metodist olim N.V.Bogdanova ham adabiy ta'limda vizualizatsiyaning o'rni haqida gapirganda: "Zamonaviy o'quvchi vizual axborotni tezroq va chuqurroq qabul qiladi. Shuning uchun kino san'ati va adabiyot asarini qiyosiy o'rganish o'quvchining estetik didini o'stiradi", — deb hisoblaydi.

Metodika va amaliy misollar: Yuqori sinflarda jahon adabiyotini qiyosiy o'qitishda multimediali vositalardan foydalanishning quyidagi samarali usullari mavjud: **"Ekranlashtirilgan asar va original matn" qiyosiy tahlili:**

Yozuvchi g'oyasining rejissyor talqinida qanday aks etganini qiyoslash. Masalan, 9-sinfda Uilyam Shekspirning "Romeo va Julyetta" fojiasi o'tilayotganda, o'quvchilarga asar matni beriladi va parallel ravishda Franko Dzempirelli yoki Baz Lurman tomonidan suratga olingan filmdan parchalar namoyish etiladi. O'quvchilar quyidagi jadval asosida multimedia vositasi va matni qiyoslaydilar:

Obrazlar tizimidagi o'xshashlik va farqlar: Sharq va G'arb qahramonlarining ruhiy dunyosi, muammolarga yondashuvi va fojiasini qiyoslash.

Badiiy tasvir vositalarining o'ziga xosligi: Har bir millatning o'z tafakkur tarzi va ramzlar dunyosini tahlil qilish.

Dars jarayonida o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda aniq qiyosiy modellar asosida dars tashkil etish lozim.

1. **"Mental xaritalar"** (Mind mapping) va kross-madaniy qiyos: 10-11 sinflarda jahon adabiyoti va o'bek adabiyotidagi o'xshash syujetlarni qiyoslashda "Xmind" yoki "Canva" dasturlarida tayyorlangan multimedia slaydlaridan foydalaniladi. Misol: Aleksandr Pushkinning "Yevgeniy Onegin" asaridagi Onegin va Tatyana munosabatlari hamda Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanidagi Otabek va Kumush munosabatlaridagi Sharq va G'arb sevgisi, ijtimoiy muhit to'siqlari multimediali grafik organayzerlar orqali qiyoslanadi. O'quvchilar ekranda ikki qahramonning ichki ziddiyatlari diagrammasini ko'rib, tahlil qiladilar. Olim To'lqin Toshboyev qayd etganidek: «Adabiy ta'limda grafik vositalar va vizual slaydlar o'quvchining asar mag'zini tezroq chaqishiga va xotirada uzoq saqlanishiga xizmat qiladi».

2. **Audio-badiiy qiyos usuli:** Asar qahramonlarining monologlarini turli mashhur aktyorlar ijrosida (audio formatda) eshittirish. Masalan, Gyotening "Faust" asaridagi Faust monologining ikki xil ovozli talqini o'quvchilarga qo'yib beriladi. O'quvchilar qaysi ovoz asar qahramonining ichki fojiasini, ya'ni "ikki qalbning bir ko'ksda urishi" ziddiyatini aniqroq ochib bera olganini baholaydilar.

Tipologik farq: O'zbek asarlarida qahramon ko'proq "xalq va ona-yurt ozodligi" uchun kurashsa, g'arb asarlarida individual boylik va shaxsiy g'alaba motivlari ustunlik qiladi. Bu qiyos o'quvchiga xalqlarning tarixiy rivojlanish bosqichlari va mentalitetidagi o'zgarishlarni anglatadi.

Qiyosiy o'qitish tizimi darsni shunchaki ikki ustunli jadvalga aylantirib qo'ymasligi lozim. Metodik jihatdan avval har bir matn alohida idrok qilinadi, keyin taqqoslanadi, so'ng umumlashtiriladi. A. Zunnunov adabiyot darsida badiiy asarning mazmuni, shakli, obrazlar tizimi va tarbiyaviy-estetik ta'sirini izchil o'rganish zarurligini ta'kidlaydi [3]. Folklor adabiyotini o'qitishda ham uch bosqichli tizim maqsadga muvofiq: matnni mustaqil anglash, qiyosiy tahlil, falsafiy umumlashtirish. Birinchi bosqichda o'quvchi har bir she'rning mavzusi, obrazlari, lirik qahramon kayfiyati va asosiy savolini aniqlaydi. Ikkinchi bosqichda motivlar, poetik vositalar,

tarixiy kontekst va muallif pozitsiyasi qiyoslanadi. Uchinchi bosqichda o'quvchi "har ikki xalq haqida qanday fikr bildiradi?" degan kengroq savolga dalillar asosida javob beradi.

Darsning motivatsion bosqichida o'quvchini mushohadaga olib kirish kerak. O'qituvchi dars jarayonida qiyosiy-tipologik tahlilni quyidagi interfaol usullar orqali tashkil etishi mumkin:

"Venn diagrammasi": Ikki asar qahramonlari yoki syujetlarining kesishish nuqtasi hamda farqli jihatlarini vizual ko'rsatish uchun eng qulay usul.

"Madaniyatlar muloqoti" roli o'yini: O'quvchilar o'zbek va jahon adabiyoti qahramonlari nomidan o'zaro bahs-muloqot tashkil

"Konseptual jadval": Asarlarning g'oyaviy yo'nalishi, muallif pozitsiyasi va badiiy yechimi jadval asosida taqqoslanadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimidagi yangilanishlar maktab adabiyot darslarini ham tubdan isloh qilishni talab etadi. Multimediali vositalar shunchaki ko'rgazmalilik emas, balki yuqori sinf o'quvchilarida mustaqil tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantiruvchi vositadir. Jahon adabiyoti namunalarini ushbu texnologiyalar yordamida qiyosiy tahlil qilish o'quvchini passiv tinglovchidan aktiv tahlilchiga aylantiradi, ularning dunyoqarashini xalqaro miqyosda kengaytiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – B. 42.
2. Matchonov S. Adabiyot darslarida innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2018. – B. 115.
3. Bogdanova N.V Adabiyot o'qitish metodikasi. – Moskva: Prosvesheniye, 2020. – B. 74.
4. Toshboyev T. Adabiy ta'limda vizualizatsiya va grafik organayzerlar. – Samarqand: Zarafshon, 2021. – B. 58.